

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330.1;338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-39>**Овсак О.П.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національного авіаційного університету

Палієнко Т.П.

магістрант
Національного авіаційного університету

Назаренко О.П.

асистент кафедри економіки та бізнес-технологій
Національного авіаційного університету

Ovsak Oksana

National Aviation University

Palyjenko Tetyana

National Aviation University

Nazarenko Oleksandra

National Aviation University

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
ІНТЕГРОВАНИХ БІЗНЕС-СТРУКТУР В УКРАЇНІ****PECULIARITIES OF INTEGRATED BUSINESS STRUCTURES
FORMATION AND ACTIVITY IN UKRAINE**

У статті розглянуто особливості формування та діяльності інтегрованих бізнес-структур в економіко-правових умовах України. Досліджено економічний зміст та правові аспекти інтегрованої бізнес-структури. Проаналізовано критерії проведення класифікації інтегрованих бізнес-структур. Обґрунтовано доцільність використання критерію наявності корпоративного інтеграційного зв'язку. Запропоновано розрізняти інтегровані корпоративні структури та інтегровані некорпоративні бізнес-структури. Інтегровані корпоративні структури засновані на використанні такої організаційно-правової форми, як акціонерне товариство. З'ясовано, що багато інтегрованих бізнес-структур в Україні створено у некорпоративному форматі, тому під час ідентифікації таких підприємств в органах статистики вони розглядаються як незалежні юридичні особи, а не як інтегрована бізнес-структура. Для правового та економічного захисту часто здійснюється взаємний обмін акціями і частками у статутному фонді підприємств-засновників. Зроблено висновок про те, що в сучасних умовах господарювання в Україні інтегровані некорпоративні бізнес-структури мають високі адаптаційні можливості завдяки спеціалізації, кооперуванню, співробітництву та розподілу ризику між підприємствами-учасниками. Зазначено, що суттєвим недоліком інтегрованої некорпоративної бізнес-структури є неможливість доступу до світових фінансових ринків, фондових бірж для фінансування розвитку та розширення своєї діяльності.

Ключові слова: інтегрована бізнес-структура, критерії класифікації інтегрованих підприємств, інтегрована некорпоративна бізнес-структура.

В статье рассмотрены особенности формирования и деятельности интегрированных бизнес-структур в экономико-правовых условиях Украины. Исследованы экономическая сущность и правовые аспекты интегрированной бизнес-структуры. Проанализированы критерии проведения классификации интегрированных бизнес-структур. Обоснована целесообразность использования критерия наличия корпоративной интеграционной связи. Предложено различать интегрированные корпоративные структуры и интегрированные некорпоративные бизнес-структуры. Интегрированные корпоративные структуры основаны на использовании такой организационно-правовой формы, как акционерное общество. Большое количество интегрированных бизнес-структур в Украине создано в некорпоративном формате, поэтому при идентификации таких

предприятий в органах статистики они рассматриваются как независимые юридические лица, а не интегрированная бизнес-структура. С целью правовой и экономической защиты часто имеет место взаимный обмен акциями или долями в уставном фонде предприятий-участников. Сделан вывод о том, что в современных условиях хозяйствования в Украине интегрированным некорпоративным бизнес-структурам присущи высокие адаптационные возможности благодаря специализации, кооперированию, сотрудничеству и распределению риска между предприятиями-участниками. Определено, что существенным недостатком интегрированной некорпоративной бизнес-структуры является невозможность доступа на мировые финансовые рынки, фондовые биржи для финансирования развития и расширения своей деятельности.

Ключевые слова: интегрированная бизнес-структура, критерии классификации интегрированных предприятий, интегрированная некорпоративная бизнес-структура.

The article presents the results of the research in the field of integrated business structures formation and activity in Ukraine. Economic content and legal aspects of an integrated business structure are investigated. Considered are the main reasons of business' integration. Analyzed are criteria for the integrated business structures' classification. To reveal the peculiarities of the integrated business structures formation and activity, the criterion of the presence of corporate integration communication is justified. On this basis proposed are to make a difference between integrated corporate structure and integrated unincorporated business structure. Integrated corporate structure is based on the usage of such organizational – legal form as Joint Stock Company. The main forms of corporate structure are: holding company, concern, consortium and conglomerate. According to the official statistic's data the share of integrated business structures' income in the Ukraine's GDP is less then 2%. This is due to the fact that a lot of integrated business structures in Ukraine are registered in an unincorporated form. Therefore while making the statistical identification these business structures are considered as an independent enterprises but non as an integrated business structures. Fulfilled is the analysis of the integrated business structures activity' peculiarities in Ukraine. Determined that in order to provide the business by legal and economic protection it's often carried out the mutual exchange of shares or share in the authorized capital of integrated companies. Concluded are that an integrated unincorporated business structure has high adaptive capabilities in Ukraine. It effectively interacts in the chain of resources' delivery, with implementation of contract and subcontracting works, lobbying it's business – interests, has advanced marketing capabilities, distributes business risks and effectively positions itself in the market. Noted that integrated business structure' significant disadvantage is the inability of access to the global financial markets, stock Exchange Commission to finance development and expending it's activities.

Key words: integrated business structure, criteria of integrated business structures classification, integrated unincorporated business structure.

Постановка проблеми. Підвищення інтенсивності конкуренції вимагає від вітчизняних підприємств здійснення концентрації капіталу та виробничих потужностей, застосування інтеграційних стратегій розвитку, реалізація яких зможе забезпечити підвищення їхньої конкурентоспроможності. Ефективна інтеграція посилює життєстійкість підприємств, сприяє фінансовій стабілізації, знижує господарські ризики у постачанні ресурсів та збуті продукції, сприяє зростанню ринкової частки інтегрованої бізнес-структури, тому завдання виявлення та вивчення особливостей формування та діяльності інтегрованих бізнес-структур у сучасних умовах господарювання України не втрачає актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням особливостей функціонування корпоративних структур займалися дослідники С. Якубовський, В. Новицький, Ф. Дементлі, Ю. Козак, А. Малик, О. Плотніков, Л. Чепурда, С. Беляєва, Л. Ганущак-Єфіменко, М. Плахотнікова, М. Радева та ін. Процес розвитку ринкових відносин в Україні вимагає поглибленого вивчення теоретичних та методологічних аспек-

тів інтеграції як корпоративних, так і некорпоративних бізнес-структур, оскільки у вітчизняному економічному просторі можна зустріти і корпорацію – підприємство, що за своєю організаційно-правовою формою є акціонерним товариством, і корпорацію – об'єднання підприємств, що за організаційно-правовою формою є товариством з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Тому питання вивчення особливостей формування та діяльності інтегрованих бізнес-структур у сучасних умовах господарювання вітчизняного економічного простору формують актуальне завдання для проведення дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення особливостей формування та діяльності інтегрованих бізнес-структур у вітчизняних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняному законодавстві відсутнє чітке трактування поняття «інтегрована бізнес-структура». У науковій літературі проводиться асоціювання інтегрованої бізнес-структури з підприємницькою структурою, мережевою бізнес-структу-

рою, під якими розуміються такі види об'єднань суб'єктів господарювання, як кластери, альянси, холдинги, корпорації, концерни, конгломерати, торговельні мережі, а з урахуванням галузевої специфіки використовується й загальна назва – «інтегровані корпоративні структури» (ІКС) [1, с. 16]. Об'єднання підприємств, відповідно до чинного законодавства України, являє собою господарську організацію, утворену у складі двох або більше підприємств із метою координації їхньої виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань [2]. Законодавство України забезпечує формування різних видів інтеграції підприємств, таких як: асоціація, альянс, картель, консорціум, концерн, конгломерат, корпорація, пул, синдикат, трест, холдингова компанія, транснаціональна корпорація, транснаціональний альянс тощо [2; 3, с. 21]. Залежно від причин, мети, умов, особливостей діяльності, положень законодавства тощо суб'єкти господарювання вибирають різні форми інтеграції. Існує достатньо багато причин, що спонукають підприємства до інтеграції. До основних мотивів прийняття рішень належать такі, як синергія та економія за рахунок масштабів виробництва, зниження транзакційних витрат, диверсифікація діяльності, розвиток та використання здобутків науково-технічного прогресу, посилення ринкової влади, залучення додаткових фінансових ресурсів, експансія на нові сегменти ринків, оптимізація організаційної структури, коригування стратегії, придбання недооцінених активів, податкові вигоди.

Результати дослідження характеристик, що притаманні різновидам інтегрованих бізнес-структур, є основою для розроблення критеріїв – ознак для проведення їх класифікації. Найбільш поширеними є такі: за порядком заснування, за терміном функціонування, за територіальною ознакою, за характером інтеграційного взаємозв'язку учасників, за правовою основою створення та функціонування, за наявністю спеціалізації діяльності підприємств – засновників об'єднання, за типом організаційної будови, залежно від центру формування [1, с. 16; 3, с. 41; 4, с. 42; 6, с. 236].

Проведений аналіз наукових напрацювань та вітчизняної практики господарювання показав, що для розкриття особливостей формування та функціонування інтегрованих бізнес-структур вважаємо за доцільне розрізнити інтегровані корпоративні структури (ІКС) та інтегровані некорпоративні бізнес-структури (ІНБС) виходячи, відповідно, з критерію наявності корпоративного інтеграційного зв'язку. Запропонований критерій є визначальним, коли розглядаються питання опрацювання складників забезпечення ефективності діяльності інтегрованих бізнес-структур.

Як наведено у роботах науковців [1, с. 16; 3, с. 18; 4, с. 40; 7, с. 86], ІКС засновані на використанні такої організаційно-правової форми, як акціонерне товариство. До основних форм існування корпоративних структур належать холдингові компанії, концерни, консорціуми, конгломерати, яким притаманна концентрація капіталу та виробничих потужностей. Корпоративна форма господарювання найбільш ефективно застосовується у великому виробництві та заснована на тому, що економічна система такої бізнес-структури існує незалежно від її власників, які несуть тільки обмежену відповідальність за результати діяльності, притому що ІКС володіє правом власності та укладає контракт від свого імені тощо [3, с. 19]. ІКС еволюціонують, головним чином, у країнах із розвинутою ринковою економікою: США, країнах Західної Європи, Південно-Східної Азії [8, с. 155], функціонують у формі ТНК та ТНА, розширюючи свій вплив і на країни, що розвиваються. Світовий досвід підтверджує, що об'єднання підприємств у вигляді ІКС суттєво скорочує транзакційні витрати. За деякими оцінками, частка десяти найбільших ІКС у ВВП становить в Японії – 32%, у США – 27%, у Німеччині – 20% [3, с. 21]. Своєю чергою, в Україні частка обсягів реалізованої продукції всіма об'єднаннями юридичних осіб у ВВП становить менше 2% [9, с. 20]. Такі дані по Україні, надані Держкомстатом, не віддзеркалюють реальний стан справ, оскільки велика кількість інтегрованих бізнес-структур в Україні утворена у формі ІНБС, тому що за своєю організаційно-правовою формою такі об'єднання не є корпоративними. Так, наприклад, інтегровані бізнес-структури «Корпорація «Укрбуд»», «Корпорація «Богдан»» за своєю організаційно-правовою формою є товариствами з обмеженою відповідальністю (ТОВ), а за видом об'єднання, відповідно до Господарського кодексу України, вони є корпорацією, що створюється на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, із делегуванням певних повноважень у діяльності кожного з її учасників до централізованого регулювання. Діяльність такого виду об'єднання підприємств, як корпорація, базується на принципах добровільного вступу і безперешкодного виходу з неї, рівноправності її членів, самофінансування, гласності та повноти інформації [2]. Засновниками такого об'єднання можуть бути незалежні юридичні особи у вигляді ТОВ або ПАТ. Відповідно, під час ідентифікації даних підприємств в органах статистики вони розглядаються як незалежні юридичні особи, а не як господарське об'єднання.

В Україні корпорації як вид інтеграції бізнес-структур дуже поширені в машинобудівній, фармацевтичній, будівельній та інших галузях. Так, до складу «Корпорації «Богдан» входять: ПАТ «АК «Богдан Моторс», ПАТ «Черкась-

кий автобус», ТОВ «Український автомобільний холдинг», ТОВ «Хюндай Моторс Україна», ТОВ «Автомобільна група «Богдан». До складу корпорації «Укрбуд» входять підприємства, що спеціалізуються на проектуванні, будівництві, виробництві будматеріалів, оснащення, забезпечують постачання: ПАТ «Будівельна компанія «Укрбуд»», ТОВ «Будівельна компанія «Укрбуд-монтаж»», ПрАТ «Укренергомонтаж», ТОВ «Будівельні мережі», ТОВ «Укрбуд девелопмент», ТОВ «Укрбуд-Логістик», ТОВ «УПІ – Магістраль», ДП «ТП «Укрбуд» тощо.

Згідно із зарубіжною практикою, корпорації являють собою холдингові структури, ведуть консолідований баланс, за яким визначається загальна прибутковість ІКС. Своєю чергою, відповідно до положень вітчизняного законодавства, засновники корпорації як виду об'єднання підприємств є «пов'язаними особами», які визначаються як юридичні особи, що спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність іншої особи [10]. Але ж під час ведення таким чином асоційованого бізнесу, підприємства – учасники ІНБС не мають ніяких пільг в оподаткуванні. Напевно, існують причини, чому такі ІНБС не зацікавлені у легалізації своїх «корпоративних відносин». Серед них можна назвати і недостатній розвиток фондового ринку України, і неготовність підприємців до легалізації свого інтегрованого бізнесу на корпоративних засадах, і недостатню відкритість фінансових потоків тощо.

Слід відзначити, що належним чином формалізовані корпоративні відносини (у вигляді холдингової компанії, концерну тощо) гарантують підприємствам – учасникам ІКС правовий захист майнових прав та фінансових інтересів. Суттєвим є те, що з метою правового та

економічного захисту ІНБС використовується переплетіння взаємовідносин власності підприємств – засновників таких бізнес-структур. Для прикладу на рис. 1 представлений ланцюг взаємовідносин власності підприємств – засновників корпорації «Богдан», побудований шість років тому на підставі відкритої інформації з фінансової звітності підприємств.

Бізнес-структури, що інтегрувалися у таку «корпорацію», фінансово допомагають один одному, ефективно взаємодіють у ланцюжку внутрішнього постачання ресурсів, виконання підрядних та субпідрядних робіт. Така інтегрована бізнес-структура лобіює свої бізнес-інтереси в органах влади, має розширені маркетингові та збутові можливості щодо просування своєї продукції, робіт та послуг, здійснює розподіл підприємницьких ризиків, а також дає можливості розширення обсягів діяльності кожного підприємства – учасника інтеграції завдяки ефективному позиціонуванню як могутньої інтегрованої бізнес-структури, здатної здійснювати розширений перелік напрямів діяльності у певній галузі.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, у сучасних умовах господарювання в Україні високих адаптаційних можливостей ІНБС досягають за рахунок спеціалізації, кооперування, співробітництва та розподілу ризику між підприємствами такої інтегрованої бізнес-структури. Завдяки наявності усталених зв'язків такі ІНБС сьогодні ще долають дефіцит ресурсів. Однак суттєвим недоліком ІНБС є неможливість доступу до світових фінансових ринків, фондових бірж для фінансування розвитку та розширення своєї діяльності, тому доцільним напрямом розвитку інтегрованих некорпоративних бізнес-структур є проведення оптимізації партнерських відносин та розвиток корпоративних відносин такої бізнес-структури.

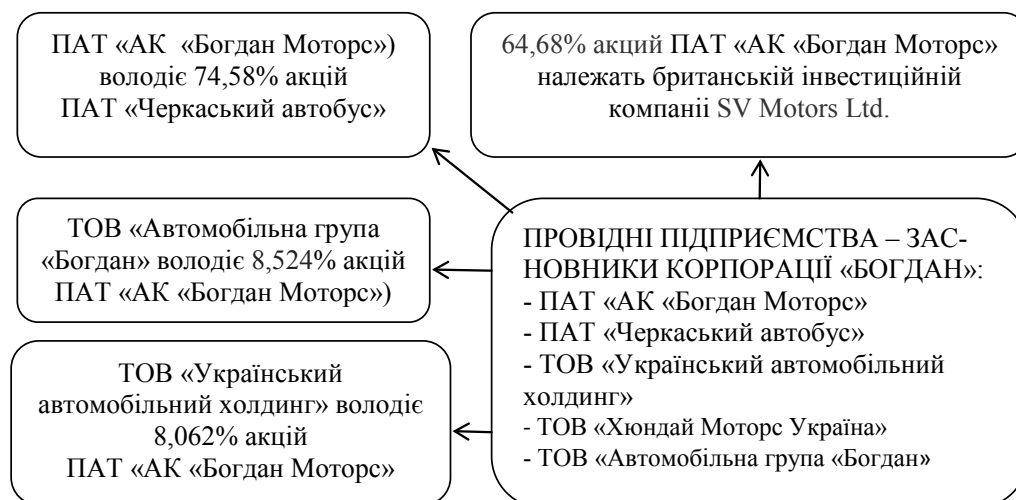


Рис. 1. Взаємовідносини власності підприємств – засновників корпорації «Богдан»

Список використаних джерел:

1. Шульц С.Л., Кіт Л.З. Мережеві бізнес-структури: концептуалізація понять та засад функціонування. *Регіональна економіка*. 2013. № 2. С. 14–24.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 09.07.2019).
3. Уманців Ю. Корпоративні структури у системі економічних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 3. С. 13–24.
4. Овсак О.П., Кириленко О.М., Висоцька М.П. Правовые и организационно-экономические аспекты классификации объединений предприятий Украины. *Вестник ПГТУ*. 2014. № 1(20). С. 37–46.
5. Баглей Р.Р. Теоретичні аспекти розвитку корпорацій. *Інноваційна економіка*. 2014. № 1. С. 39–45.
6. Левківська Л.М., Швець Т.В. Формування та функціонування інтегрованих бізнес-структур в агробізнесі. *Формування ринкової економіки*. 2015. № 33. С. 255–260.
7. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств : підручник / В.І. Щелкунов та ін. Київ : НАУ, 2012. 336 с.
8. Ганущак-Єфіменко Л.М., Коберник І.В. Особливості формування інтегрованих бізнес-структур. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 3(129). С. 154–160.
9. Радева М.М. Аналіз ефективності діяльності корпорацій в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 21. С. 18–22.
10. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 18.01.2018 № 2260-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-18> (дата звернення: 21.07.2019).

References:

1. Schulz S.L., Kit L.Z. (2013). Meregjevi biznes-structurey: kontseptualizatsija ponijat ta zasad funlstonuvannia [Network Business Structures: Conceptualization Concepts and Principles of Operation]. *Regionalina ekonomika*, 2, 14–24. (in Ukrainian)
2. Hospodarskij Kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV [Economic code of Ukraine: Law of Ukraine dated 16 January 2003 No 436-IV]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (accessed: 09 July 2019).
3. Umantsiv U. (2011). Korporatyvni struktury v systemi ekonomichnyh vidnosyn [Corporate structures in economic relation system]. *Visnyk KNTEU*, 3, 13–24. (in Ukrainian)
4. Ovsak O.P., Kyrylenko O.M., Vysotskaja M.P. (2014). Pravovyje i organizatsionno-ekonomicheskije aspekty klassifikatsii objedinenij predpriyatij Ukrainy [Legal and organizational aspects of the classification of integrated enterprises of Ukraine]. *Vestnyk PGTU : sb. nauch. trudov*, 1(20), 37–46. (in Russian)
5. Barklej R.R. (2014). Teoretychny aspekty rozvytku korporatsij [Theoretical aspects of corporation development]. *Innovatsijna ekonomika*, 1, 39–45. (in Ukrainian)
6. Levkivska L.M., Shvets T.V. (2015). Formuvannia ta dijalnist integririvannyh biznes-struktur v agrobiznese [Formation and activity of integrated business structures in argobusiness]. *Formuvannia runkovoji ekonomiki*, 33, 255–260. (in Ukrainian)
7. Shelkunov V.I., Ovsak O.P., Kyrylenko O.M., Filatova Z.V., Kryvytska N.Y. (2012). Ekonomika ta organizatsia dijalnosti objednan pidprijemstv [Economy and activity organization of integrated enterprises], 336. (in Ukrainian)
8. Ganushak-Jefimenko L.M., Kobernik I.V. (2012). Osoblyvosty formuvannia integririvannyh biznes-struktur [Peculiarities of integrated business structures formation]. *Aktualni problemi ekonomiki*, 3(129), 154–160. (in Ukrainian)
9. Padieva M.M. (2010). Analiz efektyvnosti dijalnosti korporatsij v Ukraine [Analysis of efficiency performance corporations in Ukraine]. *Investitsii: praktika ta dosvid*, 21, 18–22. (in Ukrainian)
10. Pro zahyst ekonomichnoy konkurencii : Zakon Ukrainy vid 11.01.2001 № 2210-III [On Protection of Economic Competition: Law of Ukraine dated January 18, 2018 No. 2269-VIII]. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-18> (accessed: 21 July 2019).